

COMMISSIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

Brussel, 24.07.1996
COM(96) 338 def.

GROENBOEK

DE ROL, DE POSITIE EN DE AANSPRAKELIJKHEID VAN DE MET DE WETTELIJKE CONTROLE BELASTE ACCOUNTANT IN DE EUROPESE UNIE

(door de Commissie ingediend)

INHOUD	alineanummer
1. INLEIDING	1.1-1.5
2. REGLEMENTERING VAN DE WETTELIJKE CONTROLE OP HET NIVEAU VAN DE EU EN NOODZAAK VAN EEN COMMUNAUTAIR OPTREDEN	2-2.10
3. DE ROL VAN DE EXTERNE ACCOUNTANT	
Definitie van de wettelijke controle	3.1-3.7
<i>De nauwkeurigheid van de jaarrekening</i>	3.8-3.13
<i>Continuïteit/solvabiliteit van de vennootschap</i>	3.14-3.21
<i>Het bestaan van fraude</i>	3.22-3.29
<i>De eerbiediging van de wettelijke verplichtingen door de vennootschap</i>	3.30-3.32
<i>Verantwoordelijk gedrag van de vennootschap met betrekking tot milieu- en sociale aangelegenheden</i>	3.33-3.35
<i>Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden</i>	3.36-3.38
Het accountantsverslag	
<i>Inhoud van het accountantsverslag</i>	3.39-3.43
<i>Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden</i>	3.44-3.46
4. DE POSITIE VAN DE EXTERNE ACCOUNTANT	
De vakbekwaamheid van de externe accountant	
<i>Vakbekwaamheid in de achtste richtlijn</i>	4.1-4.4
<i>Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden</i>	4.5-4.6
De onafhankelijkheid van de externe accountant	
<i>Definitie van onafhankelijkheid</i>	4.7-4.15
<i>Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden</i>	4.16-4.17
De positie van de externe accountant in de vennootschap	
<i>De verplichte accountantscontrole en het vennootschapsbestuur</i>	4.18-4.26

	<i>Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden</i>	4.27-4.28
De taak van overheids- en beroepsorganisaties		
	<i>Kwaliteitscontrole</i>	4.29-4.33
	<i>Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden</i>	4.34-4.36
5.	DE WETTELIJKE AANSPRAKELIJKHEID VAN DE ACCOUNTANT	
	<i>Op weg naar een beperkte aansprakelijkheid?</i>	5.1-5.5
	<i>Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden</i>	5.6-5.7
6.	DE VERPLICHTE ACCOUNTANTSCONTROLE IN KLEINE VENNOOTSCHAPPEN	
	<i>De accountantscontrole in kleine vennootschappen</i>	6.1-6.6
	<i>Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden</i>	6.7
7.	ACCOUNTANTSVOORSCHRIFTEN VOOR CONCERNS	
	<i>De verplichte accountantscontrole bij concerns</i>	7.1-7.3
	<i>Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden</i>	7.4
8.	DE VRIJHEID VAN VESTIGING EN HET VRIJ VERRICHTEN VAN DIENSTEN	
	<i>De vrijheid van vestiging en het vrij verrichten van diensten voor individuele personen</i>	8.3-8.5
	<i>De vrijheid van vestiging en het vrij verrichten van diensten voor accountantsfirma's</i>	8.6-8.9
	<i>Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden</i>	8.10-8.13
9.	CONCLUSIE	9-9.5
Bibliografie		

1. INLEIDING

- 1.1. De bij de jaarrekeningrichtlijnen voor de gehele Gemeenschap opgelegde verplichting om de jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening van bepaalde vennootschappen door een gekwalificeerd beroepsbeoefenaar te laten controleren heeft ten doel het algemeen belang te beschermen. Gecontroleerde rekeningen bieden een zekerheid die het vertrouwen zou moeten versterken van alle partijen die bij de activiteiten van vennootschappen zijn betrokken. Men meende dat de grotere doorzichtigheid als gevolg van de harmonisatie van de door de vennootschappen gepubliceerde financiële gegevens, alsook de grotere betrouwbaarheid van deze gegevens dankzij de controle door een onafhankelijk en gekwalificeerd beroepsbeoefenaar een belangrijke bijdrage konden leveren tot de voltooiing van de interne markt.
- 1.2. Over de rol van de met de wettelijke controle belaste accountant (externe accountant) zijn de laatste tijd wereldwijd vele discussies gevoerd. Vooral wegens een aantal belangrijke financiële mislukkingen zijn vragen gerezen over de functie van de wettelijke controle en de onafhankelijkheid van de accountant. Het bleek moeilijk deze vragen op het niveau van de EU te beantwoorden, omdat het regelgevend kader op dit niveau onvolledig is. Op EU-niveau bestaat immers geen gemeenschappelijk standpunt over de rol, de positie en de aansprakelijkheid van de externe accountant, wat een ongunstig effect heeft op de kwaliteit van de accountantscontrole en op de vrijheid van vestiging en het vrij verrichten van accountantsdiensten.
- 1.3. Tegen deze achtergrond en in antwoord op verzoeken uit het accountantsberoep acht de Commissie het wenselijk een diepgaande discussie te organiseren over de noodzaak en de omvang van aanvullende communautaire maatregelen op dit gebied. Sinds de Europese Raad van Birmingham is het groenboek een van de instrumenten bij uitstek geworden voor overleg met de Lid-Staten en belanghebbenden. Dit groenboek heeft ten doel de aandacht van alle belanghebbenden te vestigen op de betrokken problemen en hen te verzoeken hun opmerkingen kenbaar te maken.
- 1.4. Bij het opstellen van dit document heeft de Commissie rekening gehouden met verschillende nationale en internationale¹ studies die op dit gebied werden gerealiseerd. De Commissie heeft zelf over de rol, de positie en de aansprakelijkheid van de externe accountant een studie opgezet, die werd uitgevoerd door het Maastricht Accounting and Auditing Research Center (MARC), om zich een duidelijker beeld te vormen van de manier waarop de wettelijke controle in de wetgeving van de Lid-Staten wordt geregeld. De bedoeling is overleg te plegen over een aantal in dit document naar voren gebrachte vraagstukken, alsook over de opmerkingen die zullen worden ontvangen op de door de Commissie op 5 en 6 december 1996 georganiseerde conferentie betreffende de rol, de positie en de aansprakelijkheid van de externe accountant.

¹ Zie bijgaande bibliografie.

- 1.5. Na een korte beschrijving van de bestaande regelgeving inzake de wettelijke controle op het niveau van de EU en van de redenen die nieuwe communautaire maatregelen kunnen rechtvaardigen, worden in dit document de belangrijkste problemen besproken betreffende de rol en de positie van de externe accountant, zijn aansprakelijkheid, de accountantscontrole in kleine vennootschappen, regelingen inzake de controle van de concernjaarrekeningen, en de vrije vestiging en het vrij verrichten van accountantsdiensten. Ieder hoofdstuk wordt afgesloten met een kort onderdeel waarin mogelijke prioriteiten worden voorgesteld voor acties en methoden om de problemen op het niveau van de EU aan te pakken. Vooral inzake deze punten zijn opmerkingen van belanghebbenden welkom.

2. REGLEMENTERING VAN DE WETTELIJKE CONTROLE OP HET NIVEAU VAN DE EU EN NOODZAAK VAN EEN COMMUNAUTAIR OPTREDEN

- 2.1. Overeenkomstig de Vierde richtlijn van de Raad (78/660/EEG) van 25 juli 1978 betreffende de jaarrekening van bepaalde vennootschapsvormen, moeten alle onder de richtlijn vallende vennootschappen hun jaarrekening laten controleren door een gekwalificeerd beroepsbeoefenaar. De externe accountant dient er ook op toe te zien dat het jaarverslag in overeenstemming is met de jaarrekening van het zelfde boekjaar. De Lid-Staten kunnen kleine vennootschappen in de zin van de richtlijn ontheffen van de verplichting hun rekeningen te laten controleren.
- 2.2. Bij de Zevende richtlijn van de Raad (83/349/EEG) van 13 juni 1983 betreffende de geconsolideerde jaarrekening werd de controleplicht uitgebreid tot alle entiteiten die een geconsolideerde jaarrekening opstellen in de zin van de richtlijn. Tevens werden, bij Richtlijn 86/635/EEG van de Raad van 8 december 1986 betreffende de jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening van banken en andere financiële instellingen en Richtlijn 91/674/EEG van 19 december 1991 betreffende de jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening van verzekeringsondernemingen, alle onder deze richtlijnen vallende entiteiten verplicht hun jaarrekening en geconsolideerde jaarrekening door een gekwalificeerd beroepsbeoefenaar te laten controleren.
- 2.3. De Lid-Staten mogen slechts personen toelaten als externe accountant indien zij voldoen aan de voorwaarden van de Achtste richtlijn van de Raad (84/253/EEG) van 10 april 1984 inzake de toelating van personen, belast met de wettelijke controle van boekhoudbescheiden. De voorwaarden voor toelating houden enerzijds verband met de vakbekwaamheid en anderzijds met de beroepsethiek en de onafhankelijkheid.
- 2.4. Hoewel de Achtste richtlijn voorziet in minimumkwalificaties voor de externe accountant, bevat zij geen specifieke richtsnoeren inzake de vereiste van onafhankelijkheid. Op het moment dat de richtlijn werd vastgesteld, gaf de Commissie te kennen dat deze situatie onbevredigend was en dat zij zich het recht voorbehield later op dit onderwerp terug te komen. Dit is nog niet gebeurd. Zo blijft ook het voorstel voor de Vijfde Richtlijn betreffende de structuur van naamloze vennootschappen en de bevoegdheden en verplichtingen van hun organen, waarin bepalingen zijn opgenomen inzake de benoeming en het ontslag van de externe accountant, zijn vergoeding, zijn verslag en zijn aansprakelijkheid, ter tafel bij de Raad liggen. Een aantal van de betrokken problemen werden op nationaal niveau of door de beroepsorganisaties zelf geregeld. Het is echter onvermijdelijk dat deze op uiteenlopende manieren aangepakt worden en bovendien ontbreekt vaak een rechtsgrondslag.

- 2.5. De belangstelling en het beleid van de EU op dit gebied hebben te maken met de interne markt. De gecontroleerde financiële gegevens van een in een bepaalde Lid-Staat gevestigde vennootschap worden gebruikt door derden in andere Lid-Staten, zoals investeerders, crediteuren en werknemers, die redelijkerwijze verwachten dat de accountantscontrole een bepaalde zekerheid geeft en een bepaalde omvang heeft. Net zoals er druk werd uitgeoefend om deze aspecten op nationaal niveau te standaardiseren, gedeeltelijk in antwoord op de marktkrachten zelf, bestaat er ook vraag naar enige standaardisatie van deze aspecten op Europees niveau. Er zal vanzelfsprekend ook voor moeten worden gezorgd dat alle vastgestelde normen kunnen worden aangepast aan de veranderingen als gevolg van de ontwikkeling van de informatiemaatschappij.
- 2.6. Er bestaan ook argumenten in verband met het vrij verrichten van diensten en de vrijheid van vestiging. Verschillende door de Commissie opgezette studies, onder meer de in 1992 voltooide studie "Competition in European Accounting" en de in 1996 voltooide studie over de rol, de positie en de aansprakelijkheid van de externe accountant, hebben duidelijk gemaakt dat er nog geen sprake is van een Europese markt voor accountantsdiensten en dat er nog aanzienlijke verschillen blijven bestaan tussen de nationale wetten en voorschriften van de Lid-Staten op het gebied van de verplichte accountantscontrole.
- 2.7. Volgens de studie van 1992 wordt, door het feit dat de dienstverlener en de cliënt verplicht op dezelfde plaats moeten zijn gevestigd, gecombineerd met verschillende wettelijke en beroepsmatige obstakels, een echt grensoverschrijdend handelsverkeer onmogelijk gemaakt. De maatregelen voor harmonisatie en wederzijdse erkenning moeten nog flink worden bijgewerkt om deze situatie beduidend te wijzigen. In de studie van 1996 wordt geconcludeerd dat om een Europese markt voor accountantsdiensten tot stand te brengen, op twee gebieden EU-initiatieven noodzakelijk zijn, namelijk de vrijheid van vestiging voor, onder andere, accountantskantoren en het vrij verrichten van accountantsdiensten enerzijds en de kwaliteit van de accountantscontrole anderzijds. Voorts wordt gesteld dat de uiteenlopende aansprakelijkheidsregelingen van de Lid-Staten mogelijk negatieve consequenties zullen hebben voor het verkeer van accountantsdiensten binnen de Unie.
- 2.8. Soortgelijke problemen zijn ter sprake gebracht in een door de Federatie van Europese registeraccountants (FEE) in februari 1996 voorgesteld witboek. In dit document verzoekt het accountantsberoep de Commissie een aantal vraagstukken te bezien die bijzonder relevant zijn voor hen en waarvoor zij menen dat een optreden op het niveau van de EU noodzakelijk is. Deze vraagstukken betreffen in het bijzonder de vrijheid van vestiging voor externe accountants en het vrij verrichten van grensoverschrijdende accountantsdiensten, alsook de beroepsaansprakelijkheid.

- 2.9. Tenslotte kan het ontbreken van een geharmoniseerd standpunt op EU-niveau betreffende de rol, de positie en de aansprakelijkheid van de externe accountant een ernstige handicap vormen voor de onderhandelingen die op internationaal niveau worden gevoerd met het oog op een betere toegang van de Europese vennootschappen tot de internationale kapitaalmarkt. Vorig jaar heeft de Commissie een mededeling ingediend bij de Raad en het Europees Parlement met als titel "Harmonisatie van de jaarrekeningen: een nieuwe strategie ten aanzien van internationale harmonisatie" (COM(95)508). In deze mededeling stelde de Commissie een nieuwe strategie voor om Europese marktdeelnemers die wereldwijd opereren in staat te stellen kapitaal op de internationale kapitaalmarkt te verkrijgen zonder te moeten voldoen aan uiteenlopende voorschriften inzake de financiële verslaglegging. De Commissie kondigde aan dat zij het internationale harmonisatieproces zal steunen, onder de leiding van de Internationale Commissie voor standaarden van administratieve verslaglegging (IASC) en de Internationale Organisatie van Effectentoezichthouders (IOSCO), met het oog op de totstandbrenging van een beperkt aantal standaarden voor verslaglegging die wereldwijd op de kapitaalmarkten zullen worden aanvaard. Voorts worden stappen ondernomen om de invloed van de EU op dit internationale harmonisatieproces te vergroten.
- 2.10. Er bestaat echter een aanzienlijk risico dat de door de Europese vennootschappen opgestelde jaarrekeningen en geconsolideerde jaarrekeningen niet op de internationale kapitaalmarkten zullen worden aanvaard indien zij niet door een onafhankelijk en gekwalificeerd beroepsbeoefenaar zijn gecontroleerd overeenkomstig de algemene, wereldwijd aanvaarde controlegrondslagen. Het Internationale Comité voor accountantspraktijken van de Internationale Federatie van accountants (IFAC) heeft een aantal internationale standaarden voor accountantscontrole ontwikkeld. De EU zal moeten beslissen of zij deze standaarden onderschrijft en, zo ja, hoe en op welke basis de invloed van Europa op de ontwikkeling van internationale standaarden voor accountantscontrole kan worden vergroot.

3. DE ROL VAN DE EXTERNE ACCOUNTANT

Definitie van de wettelijke controle

- 3.1. Hoewel in de Vierde en de Zevende Richtlijn is bepaald dat de jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening verplicht door een gekwalificeerd beroepsbeoefenaar moeten worden gecontroleerd, bevatten deze richtlijnen geen definitie van de wettelijke controle. Zo stellen ook de jaarrekeningrichtlijn voor banken en die voor verzekeringsondernemingen een wettelijke controle verplicht zonder te specificeren wat dit inhoudt.
- 3.2. Volgens de definitie van de Internationale Federatie van accountants (IFAC) heeft de accountantscontrole ten doel de accountant in de gelegenheid te stellen zich een oordeel te vormen over het feit of de jaarrekening, op alle wezenlijke punten, overeenkomstig een vastgesteld kader voor de financiële verslaglegging werd opgesteld.
- 3.3. Talrijke studies hebben aangetoond dat er opvallende verschillen zijn tussen wat het publiek verwacht van een accountantscontrole en wat de beroepsbeoefenaren menen te moeten doen. Deze uiteenlopende verwachtingen vormen een groot probleem voor de accountants, want hoe groter de kloof tussen de verwachtingen, hoe kleiner de geloofwaardigheid en het prestige van hun werk. Dit vraagstuk treft het grote publiek, aangezien de goede werking van een markteconomie sterk afhangt van het vertrouwen in gecontroleerde jaarrekeningen.
- 3.4. Bij iedere definitie van de wettelijke controle dient rekening te worden gehouden met de noden en verwachtingen van de gebruikers, voor zover deze redelijk zijn, en met het vermogen van de externe accountant om aan deze behoeften en verwachtingen te voldoen.
- 3.5. De behoeften en verwachtingen van de gebruikers kunnen als redelijk worden beschouwd indien:
 - de taken bij de wet zijn voorgeschreven;
 - er aandeelhouders zijn die bereid zijn voor de dienst te betalen (als er dus een effectieve vraag is);
 - er een externe accountant is die bereid is de dienst te verlenen (voor een prijs die onder meer in verhouding staat tot zijn vakkennis, de moeilijkheidsgraad van de taak, het aantal uren en het mogelijke risico) en bekwaam is dit te doen.
- 3.6. Wat de externe accountant kan verrichten zal niet alleen afhangen van wat de cliënten willen betalen, maar ook van zijn technische vaardigheden en zijn houding ten opzichte van het risico. Sommige taken die van de accountant worden verlangd, kunnen onredelijk zijn in die zin dat men niet van hem kan verwachten dat hij over de nodige deskundigheid beschikt om deze uit te voeren.

3.7. Het publiek verwacht van de externe accountant dat hij bijdraagt tot de bescherming van de belangen van de aandeelhouders, crediteuren (b.v. leveranciers, banken en kredietinstellingen), gepensioneerden, werknemers en het algemene publiek door hen garanties te verschaffen inzake:

- de nauwkeurigheid van de jaarrekening;
- de continuïteit/solvabiliteit van de vennootschap
- het bestaan van fraude
- de eerbiediging van de wettelijke verplichtingen door de vennootschap;
- een verantwoordelijk gedrag van de vennootschap met betrekking tot milieu- en sociale aangelegenheden.

Het is nuttig de redelijkheid van deze verwachtingen beknopt te onderzoeken.

De nauwkeurigheid van de jaarrekening

3.8. Bij gebruikers van jaarrekeningen lijkt het een gangbare opvatting te zijn dat een goedkeurende accountantsverklaring de feitelijke nauwkeurigheid van de jaarrekening garandeert.

3.9. Deze verwachting is gebaseerd op twee misvattingen: ten eerste dat het mogelijk is een jaarrekening op te stellen die "exact" is en ten tweede dat de jaarrekening tot de verantwoordelijkheid behoort van de accountant.

3.10. Met betrekking tot de eerste misvatting wordt algemeen aanvaard door diegenen die een goede kennis hebben van financiële administratie dat een jaarrekening niet "exact" kan zijn in die zin dat er slechts één reeks cijfers zou bestaan die de resultaten van de vennootschap en haar financiële positie juist weergeven. Gezien de verschillende mogelijkheden voor de administratieve behandeling van complexe bedrijfsactiviteiten en de onzekerheden die inherent zijn aan de besluitvorming van de bedrijfsleiding, is het uitgesloten een jaarrekening op te stellen die alle kundige waarnemers als "exact" zouden bestempelen.

3.11. In de EU wordt het feit dat er geen unieke jaarrekening bestaat die "exact" is, wettelijk erkend in de jaarrekeningrichtlijnen; daarin is immers bepaald dat de jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening een getrouw beeld moeten geven. De sterkte van dit concept van het getrouwe beeld, dat een doorslaggevend beginsel vormt in de jaarrekeningrichtlijnen, ligt hierin dat op deze wijze rekening wordt gehouden met het onvermijdelijk subjectieve karakter van vele financiële gegevens.

- 3.12. Er is aanzienlijke kritiek geleverd op accountants die zich niet voldoende strikt hebben getoond bij de controle van jaarrekeningen waarin "creatief" werd omgesprongen met de regels. Wanneer de jaarrekening volgens de accountant misleidend is als gevolg van de keuzen die de bedrijfsleiding heeft gemaakt op het vlak van de boekhouding en de openbaarmaking van gegevens, is hij volgens de accountantsvoorschriften verplicht een verklaring met voorbehoud te geven met duidelijke vermelding van alle factoren die leiden tot afwijkende gegevens, een beschrijving van de gevolgen voor de jaarrekening en, zo mogelijk, een kwantificatie van de implicaties voor de jaarrekening. Wanneer de accountant bovendien meent dat de afwijkende gegevens zo omvangrijk of belangrijk zijn dat de gehele jaarrekening daardoor een misleidend beeld geeft, moet hij volgens de voorschriften een afkeurende verklaring geven.
- 3.13. De tweede misvatting is dat de externe accountant de jaarrekening opstelt en er de verantwoordelijkheid voor draagt. In dit verband staat het buiten kijf dat het bestuur, en niet de externe accountant ervoor moet zorgen dat een jaarrekening (opgesteld door de bedrijfsleiding) wordt opgesteld die een getrouw beeld geeft. Niet de externe accountant maar de bedrijfsleiding bepaalt welke administratieve behandeling wordt gehanteerd en welke informatie wordt vermeld in de jaarrekening. De bedrijfsleiding verkeert in de beste positie om te weten wat er in het bedrijf omgaat, de administratie bij te houden en de jaarrekening op te stellen. De controlerende accountants moeten onafhankelijk zijn en mogen niet betrokken zijn in de directie en de raad van commissarissen van hun cliënten. Hun taken zijn bijgevolg totaal verschillend. Zij moeten oordelen of de jaarrekening volgens hen overeenkomstig de wettelijke bepalingen is opgesteld en een getrouw beeld geeft.

Continuïteit/solvabiliteit van de vennootschap

- 3.14. Verschillende onderzoeken hebben aangetoond dat een aanzienlijk deel van het grote publiek verwacht dat het accountantsrapport de financiële gezondheid van een vennootschap garandeert.
- 3.15. Jaarrekeningen worden opgesteld op basis van de continuïteitsveronderstelling. De bedrijfsleiding kan hier slechts van uitgaan indien zij ervan overtuigd is dat dit werkelijk het geval is (indien dit niet zo is, gelden andere regels). Bepaalde landen overwegen om van de bedrijfsleiding te eisen dat zij zich expliciet uitspreekt over het vermogen van de vennootschap om de bedrijfsactiviteit in continuïteit uit te oefenen (als going-concern) en dat zij haar commentaar degelijk onderbouwt.

- 3.16. De controlerende accountants moeten oog hebben voor de factoren die de financiële draagkracht van de vennootschap kunnen vergroten of haar middelen kunnen doen slinken, zodat zij kunnen oordelen of uitgegaan mag worden van het continuïteitsvermoeden. Zij dienen de bedrijfsleiding of de raad van commissarissen te waarschuwen wanneer zij elementen constateren die de continuïteit kunnen bedreigen. Het toekennen van de going-concern status houdt in dat de solvabiliteit is gewaarborgd, dat wil zeggen dat de vennootschap op de balansdatum in staat was om aan al haar verplichtingen te voldoen indien deze zouden vervallen. Indien de going-concern status wordt aanvaard, verwachten de gebruikers dat het accountantsrapport een accountantsverklaring over de solvabiliteit bevat.
- 3.17. Het opleggen van deze verplichting aan de controlerend accountant ontheft de bedrijfsleiding niet van haar verantwoordelijkheid, krachtens het vennootschapsrecht, om vast te stellen of een vennootschap solvabel is; noch maakt het haar overtreding minder ernstig indien zij de activiteiten verder zou zetten terwijl de vennootschap niet solvabel is. De verantwoordelijkheid van de bedrijfsleiding is van doorlopende aard, terwijl de accountantsverklaring gebaseerd is op de situatie op een bepaalde datum.
- 3.18. De accountants moeten voorzichtig zijn in de manier waarop zij hun eventuele opmerkingen openbaar maken. De continuïteit van een vennootschap kan afhangen van het feit dat de rest van de wereld niet weet dat er twijfel bestaat omtrent de continuïteit van het bedrijf. Indien de accountants bij voorbeeld bekend maken dat een vennootschap slechts kan blijven bestaan als de bank haar leningen blijft verlengen en de leveranciers normale krediettermijnen blijven toekennen, kan dat ertoe leiden dat banken onmiddellijke aflossing gaan eisen en de leveranciers slechts onder rembours willen leveren.
- 3.19. Anderzijds hadden sommige vennootschappen misschien nog kunnen bestaan en had het geld van aandeelhouders en crediteuren kunnen worden gered indien de problemen eerder waren ontdekt. Er zijn trouwens ook voorbeelden van vennootschappen die wel in staat zijn hun activiteiten verder te zetten, zelfs indien algemeen bekend is dat zij met liquiditeitsproblemen kampen en dat er sprake is van financiële herstructurering. Uit bepaalde studies is gebleken dat de overlevingskansen van een groep bedrijven met een accountantsverklaring met continuïteitsverbehoud gelijk waren aan die van een groep bedrijven met een goedkeurende accountantsverklaring.

- 3.20. Bepaalde Lid-Staten hebben specifieke procedures vastgelegd die de bedrijfsleiding en de accountants moeten volgen wanneer het continuïteitsvermoeden in twijfel wordt getrokken². Verschillende rapporten over het vennootschapsbestuur behandelen dit vraagstuk en in sommige wordt voorgesteld de bedrijfsleiding de verplichting op te leggen aan de accountants een schriftelijke verklaring te overleggen waarin zij bevestigt dat de vennootschap volgens haar zal blijven bestaan gedurende twaalf maanden vanaf de datum waarop de bedrijfsleiding de jaarrekening goedkeurt. Zij dient deze verklaring met bewijzen te staven. De accountants zullen dan procedures moeten volgen die er speciaal zijn op gericht de beoordeling van de bedrijfsleiding te verifiëren. In het Cadbury-verslag³ en het Vienot-verslag³ wordt voorgesteld de bedrijfsleiding te verplichten om zelf te controleren of het continuïteitsvermoeden redelijk is en daarvan verslag uit te brengen aan de aandeelhouders. De accountants zouden dan tot taak hebben deze beoordeling van de bedrijfsleiding te onderzoeken en hun eigen oordeel ter zake te geven.
- 3.21. Hoewel de bedrijfsleiding, noch de externe accountants de permanente financiële gezondheid van een vennootschap kunnen garanderen, lijkt het redelijk van de bedrijfsleiding te verwachten dat zij openlijk verklaart of zij meent dat, in het huidige bedrijfsklimaat waarin de vennootschap werkzaam is en voornemens is te blijven, adequate financiële middelen beschikbaar zijn om de continuïteit van de vennootschap te waarborgen gedurende ten minste twaalf maanden vanaf de dag dat de bedrijfsleiding de jaarrekening goedkeurt. Het lijkt evenzeer redelijk van de accountants te verwachten dat zij bepaalde procedures uitvoeren om het oordeel van de bedrijfsleiding te controleren en de resultaten van deze onderzoeken bekend te maken.

Het bestaan van fraude

- 3.22. Accountantscontroles worden traditioneel geassocieerd met het constateren van fraude. Uit een in het VK in 1989 gehouden enquête bleek dat 75% van het grote publiek, met inbegrip van de meerderheid van mensen met financiële kennis, meent dat het de taak van de externe accountant is om alle soorten fraude aan het licht te brengen. Volgens dezelfde enquête denkt 61% van het grote publiek dat de accountant actief naar het eventuele bestaan van fraude moet zoeken.

² Deze procedures gaan verder dan wat tot dusver is vereist krachtens artikel 17, lid 1, van de Tweede Richtlijn van de Raad (77/91/EEG) van 13/12/1976, waarin is bepaald dat indien een belangrijk deel van het geplaatste kapitaal verloren is gegaan, de algemene vergadering van aandeelhouders bijeen wordt geroepen ten einde na te gaan of het noodzakelijk is de vennootschap te ontbinden of andere maatregelen te nemen.

³ Zie bijgaande bibliografie.

- 3.23. Tot voor kort luidde het onveranderlijke antwoord van het accountantsberoep dat de hoofdrol van de accountants niet het voorkomen of het constateren van fraude is, en dat dit in ieder geval onmogelijk zou zijn. Slechts vanaf de jaren 1980 werd in de wetgeving van sommige Lid-Staten expliciet melding gemaakt van de rapportering/ontdekking van fraude als een doelstelling van de accountantscontrole. Sindsdien hebben regeringen zich bijzonder bezorgd getoond over vraagstukken van "orde en recht", witteboordencriminaliteit en de bescherming van beleggers, nadat enkele ophefmakende zaken in verschillende Lid-Staten de krantenkoppen hadden gehaald.
- 3.24. In een aantal Lid-Staten hebben de regelgevende instanties accountantsrichtlijnen uitgevaardigd met betrekking tot de verantwoordelijkheid van de externe accountant in geval van fraude, andere onregelmatigheden en fouten. In deze richtlijnen zijn de respectievelijke verantwoordelijkheden van de bedrijfsleiding en de accountant gepreciseerd. De bedrijfsleiding draagt de hoofdverantwoordelijkheid voor het constateren van fraude, andere onregelmatigheden en fouten. Deze verantwoordelijkheid wordt gezien als een onderdeel van haar leidinggevende rol. De accountant heeft tot taak zijn controlewerkzaamheden zodanig te plannen, uit te voeren en te evalueren, dat er een redelijke kans is om belangrijke onjuiste mededelingen in de rekeningen te ontdekken, of deze nu door fraude, onregelmatigheden of fouten werden veroorzaakt.
- 3.25. Volgens deze richtlijnen is de externe accountant ertoe gehouden, indien hij tijdens het accountantsonderzoek het bestaan van frauduleuze activiteiten vermoedt, dit nader te onderzoeken tot zijn vermoedens hetzij bevestigd, hetzij ontkracht worden. In sommige Lid-Staten wordt aanbevolen dat de accountants alle ontdekte fraude onmiddellijk aan het hoger kader zouden rapporteren, zelfs indien de fraude geen wezenlijke invloed heeft op de jaarrekening van de vennootschap. Alleen wanneer de accountants vermoeden dat het hoger kader betrokken is bij de fraude dienen zij dit niet te melden. In dat geval moet de zaak bij een bevoegde instantie worden gerapporteerd. In bepaalde Lid-Staten zijn externe accountants verplicht het Ministerie van Justitie op de hoogte te stellen.
- 3.26. In de accountantsrichtlijnen wordt gesuggereerd dat accountants eventueel rechtsbijstand nodig hebben alvorens te beslissen of de zaak in het algemeen belang bij een bevoegde autoriteit moet worden aangemeld. Het probleem is dat zij normaal een beslissing moeten nemen op basis van vermoedens in plaats van bewezen feiten. Indien zij hun vermoedens bekend maken aan een derde partij, maar vervolgens geen harde bewijzen van fraude kunnen aanvoeren, kunnen zij gerechtelijk worden vervolgd.
- 3.27. Om de verantwoordelijkheden van de accountants op dit gebied in de financiële sector te verduidelijken werden in de meeste Lid-Staten wettelijke bepalingen vastgesteld volgens welke zij ontheven worden van het beroepsgeheim ten opzichte van hun cliënten en het recht, maar niet de plicht hebben melding te doen bij een regelgevende instantie.

Deze kwestie is nu specifiek geregeld bij Richtlijn 95/26/EG van de Raad van juni 1995, waarin in artikel 5, lid 1, is bepaald dat de externe accountant van een financiële onderneming "de verplichting heeft aan de bevoegde autoriteiten snel melding te doen van elk feit of besluit met betrekking tot deze onderneming, waarvan hij bij de uitvoering van die taken kennis heeft gekregen en dat van dien aard is:

- dat het een inbreuk ten gronde inhoudt op de wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen tot vaststellingen van de voorwaarden voor vergunning of van specifieke voorschriften betreffende de uitvoering van de werkzaamheden van financiële ondernemingen, of
- dat het de bedrijfscontinuïteit van de financiële onderneming aantast, of
- dat het leidt tot weigering van de goedkeuring van de jaarrekening of tot het uiten van voorbehouden; (...)"

Voorts is in artikel 5, lid 2, van deze richtlijn bepaald dat: "Melding te goeder trouw aan de bevoegde autoriteiten door de personen die zijn toegelaten in de zin van Richtlijn 84/253/EEG (de externe accountant) van in lid 1 bedoelde feiten of besluiten vormt geen inbreuk op ongeacht welke op grond van een contract of van een wettelijke of bestuursrechtelijke bepaling opgelegde beperking inzake de openbaarmaking van informatie, en leidt voor de betrokken personen tot geen enkele vorm van aansprakelijkheid."

Deze richtlijn moet tegen juli 1996 door alle Lid-Staten omgezet zijn in wetgeving.

- 3.28. Indien de fraude materieel is, moeten de externe accountants zich ervan vergewissen dat deze in de jaarrekening wordt weerspiegeld en dat alle noodzakelijke bijzonderheden openbaar worden gemaakt. Indien zij er vervolgens van overtuigd zijn dat de jaarrekeningen een getrouw beeld geven is het niet nodig een voorbehoud te maken in de accountantsverklaring. Indien de fraude niet materieel is voor de jaarrekening, is het aan de bedrijfsleiding om te beslissen of openbaarmaking noodzakelijk is. Omdat niet geconstateerde materiële fraude leidt tot jaarrekeningen die geen getrouw beeld geven van de vennootschapsactiviteiten, zouden accountants, om een geldige verklaring af te leggen, ertoe moeten gehouden zijn alle noodzakelijke middelen aan te wenden om deze fraude te ontdekken.
- 3.29. Het publiek verwacht dat het risico op fraude tot een minimum wordt beperkt. Het lijkt redelijk van de bestuursraad te verwachten dat hij systemen voor interne controle opzet en in stand houdt om, onder andere, de fraudemogelijkheden te minimaliseren en de kans dat dergelijke fraude snel wordt ontdekt, te vergroten. Het lijkt eveneens redelijk te verwachten dat de externe accountants in hun verslag het bestaan van deze interne-controlesystemen bevestigen en aangeven of deze al dan niet geschikt zijn voor dit doel. Zo kan ook redelijkerwijze van de accountants worden verwacht dat zij de bedrijfsleiding bijstaan om fraude te constateren en te voorkomen door alle zwakke punten die zij eventueel in de interne controle hebben geconstateerd en alle vermoedens van fraude aan haar te rapporteren.

De eerbiediging van de wettelijke verplichtingen door de vennootschap

- 3.30. Het lijkt een gangbare opvatting te zijn dat de accountant tot taak heeft inbreuken op het vennootschapsrecht of op wettelijke bepalingen die specifiek in verband staan met het vennootschapsrecht vast te stellen. Men kan van hem echter niet redelijkerwijze verwachten dat hij verslag uitbrengt over zaken waarin hij niet bekwaam is of waarin hij geen ervaring heeft, vooral in het huidige complexe juridisch kader.
- 3.31. De bedrijfsleiding dient de taak op zich te nemen systemen voor interne controle op te zetten en in stand te houden om, onder andere, de kans dat onwettige daden in naam van de vennootschap worden gepleegd, te minimaliseren en dat dergelijke daden snel worden ontdekt, te vergroten. Het lijkt eveneens redelijk te verwachten dat de externe accountants in hun verslag het bestaan van deze interne controles bevestigen en vermelden of deze al dan niet geschikt zijn voor dit doel.
- 3.32. Daarenboven dient de bedrijfsleiding ervoor te zorgen, als onderdeel van haar verantwoordelijkheid om jaarrekeningen voor te bereiden die een getrouw beeld geven, dat de financiële implicaties van de geconstateerde onwettige handelingen in de jaarrekeningen worden weerspiegeld indien deze implicaties van materieel belang worden geacht. De externe accountant moet als onderdeel van zijn verantwoordelijkheid om te beoordelen of de jaarrekening al dan niet een getrouw beeld geeft, bevestigen dat de financiële implicaties van alle eventuele onwettige handelingen in de jaarrekening tot uiting komen.

Verantwoordelijk gedrag van de vennootschap met betrekking tot milieu- en sociale aangelegenheden

- 3.33. De afgelopen jaren zijn er stemmen opgegaan om de vennootschappen te onderwerpen aan een controle van hun sociaal gedrag, vooral met betrekking tot de materiële omstandigheden, maar ook in termen van werkomstandigheden, veiligheid van de activiteiten, handelssancties, produktontwikkelingsbeleid en andere aangelegenheden die het grote publiek en bepaalde belangengroepen aangaan.
- 3.34. Zonder in te gaan op de eventuele voordelen van dergelijke controles kan men zich afvragen of de externe accountant voldoende vakkennis en ervaring heeft om deze taken uit te voeren, en of het niet veeleer gaat om afzonderlijke taken die geen deel uitmaken van de accountantscontrole en bijgevolg moeten worden uitgevoerd door bevoegde deskundigen op deze gebieden.
- 3.35. Hoewel het niet redelijk is van de externe accountant te verwachten dat hij zich uitspreekt over aangelegenheden die buiten zijn bekwaamheid en ervaring vallen, kan worden aangevoerd dat hij zal moeten aanvaarden dat, als gevolg van de stijgende verwachtingen van het publiek, zijn verantwoordelijkheid zal verruimen. De accountant kan evenwel, als hij voldoende tijd krijgt en er een duidelijke consensus bestaat over wat van hem wordt verwacht, de nodige vakkennis opdoen op gebieden die niet tot de financiële controle in strikte zin behoren.

Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden

- 3.36. Door het ontbreken van een gemeenschappelijke definitie van de accountantscontrole in de EU wordt een schadelijke verwachtingskloof gecreëerd. Een gemeenschappelijke benadering van de accountantscontrole, waarbij rekening wordt gehouden met de laatste ontwikkelingen op internationaal niveau, lijkt wenselijk. Opdat de accountantscontrole de geloofwaardigheid van de gepubliceerde jaarrekeningen zou vergroten, moeten de gebruikers exact weten welke garantie de accountantsverklaring biedt. Daarom dient bijzondere aandacht te worden geschonken aan de rol van de accountant met betrekking tot de continuïteit van het bedrijf en de stappen die hij dient te ondernemen in geval van fraude of andere onwettige handelingen.
- 3.37. Het verdient aanbeveling na te gaan in hoeverre de bestaande internationale standaarden voor accountantscontrole als uitgangspunt voor een gemeenschappelijke definitie van de accountantscontrole zouden kunnen dienen. Er moet echter ook ten volle rekening worden gehouden met alle eventuele verschillen tussen het Europese en het internationale klimaat.
- 3.38. Om efficiënt te zijn, zal de gemeenschappelijke definitie moeten worden geïntegreerd in de wet- en regelgeving van alle Lid-Staten. De vraag is of daarvoor een richtlijn van de EU nodig is, of een aanbeveling voldoende is. In ieder geval moet voldoende aandacht worden besteed aan flexibiliteit, zodat alle wettelijke voorschriften gemakkelijk kunnen worden aangepast aan de snel veranderende omgeving waarin de accountant werkzaam is.

Het accountantsverslag

Inhoud van het accountantsverslag

- 3.39. Het accountantsverslag is het communicatiemiddel tussen accountants en aandeelhouders, crediteuren, werknemers en het publiek in het algemeen. Het is het resultaat van de accountantscontrole. Normaal wordt een onderscheid gemaakt tussen een "lange" en "korte" vorm van het verslag. Het verslag in de "lange vorm" is bedoeld voor de bedrijfsleiding en wordt normaal niet vrijgegeven voor het publiek.
- 3.40. Hoewel de jaarrekeningrichtlijnen geen bepalingen bevatten over de inhoud van het accountantsverslag, is in de meeste Lid-Staten in het vennootschapsrecht gepreciseerd welke punten moeten worden opgenomen. In alle Lid-Staten hebben beroepsorganisaties standaardmodellen voor accountantsverslagen opgesteld, maar slechts drie Lid-Staten stellen het gebruik daarvan verplicht.
- 3.41. Over het algemeen dient het accountantsverslag over de jaarrekening de volgende informatie te bevatten:
- heeft de accountant al dan niet alle informatie en verklaringen gekregen die, naar zijn beste weten, nodig zijn voor de uitvoering van zijn controle?

- heeft de vennootschap, naar de mening van de accountant, de administratie op passende wijze gevoerd?
 - is het jaarverslag in overeenstemming met de jaarrekening?
 - geeft de jaarrekening een getrouw beeld van het vermogen, de financiële positie en het resultaat van de vennootschap?
 - voldoet de jaarrekening aan de vereisten van het vennootschapsrecht?
 - werd de accountantscontrole conform de standaarden voor accountantscontrole uitgevoerd?
- 3.42. Een blik op de accountantsverslagen van de grootste ter beurse genoteerde vennootschappen in de Lid-Staten leert ons dat de gebruiker uit deze verslagen, in hun huidige vorm, alleen kan afleiden of al dan niet voorbehoud wordt gemaakt betreffende de jaarrekening. De verslagen verschaffen de gebruiker geen informatie over wat de accountants, die worden benoemd door de aandeelhouders en aan hen rapporteren, concreet uitvoeren voor het honorarium dat zij ontvangen. Zonder deze informatie kunnen investeerders en andere gebruikers zich bezwaarlijk een idee vormen over de betrouwbaarheid van de accountantsverklaring.
- 3.43. Er lijkt een algemene consensus te bestaan over het feit dat meer informatie moet worden verstrekt over de omvang en de aard van de werkzaamheden waarop het accountantsverslag is gebaseerd. De gebruikers zien het accountantsverslag zeer vaak als een garantie of een certificaat voor hun besluitvorming. Het is noodzakelijk dat de verantwoordelijkheden van de accountant inzake de jaarrekening duidelijk worden gepreciseerd in het accountantsverslag.
- 3.44. Uit recente studies blijkt dat de harmonisatie van de vorm en de formulering van het accountantsverslag de laatste tien jaren is verbeterd in de EU. Dit is grotendeels het gevolg van een meer verspreide en consistente toepassing van de betrokken internationale standaarden voor accountantscontrole. Er blijven echter verschillen bestaan tussen Lid-Staten op het gebied van de formulering en de inhoud van het genormaliseerde "korte" accountantsverslag. Deze verschillen hebben een negatief effect op de interne markt in de mate dat zij de bruikbaarheid verminderen van de in andere Lid-Staten gepubliceerde verslagen. Wanneer soortgelijke accountantscontroles worden uitgevoerd, zou dit in beginsel duidelijk moeten blijken uit een soortgelijke formulering van het accountantsverslag.

Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden

- 3.45. Zodra overeenstemming wordt bereikt over de definitie van de accountantscontrole, zal het waarschijnlijk gemakkelijker zijn om over de minimuminhoud van het accountantsverslag tot een akkoord te komen. Omdat het accountantsverslag het communicatiemiddel is tussen de accountant en de aandeelhouders, crediteuren, werknemers en het publiek in het algemeen, lijkt het wenselijk dat een soortgelijke formulering wordt gebruikt in de gehele EU.

- 3.46. In verscheidene Lid-Staten werd de formulering van het accountantsverslag aangepast aan die welke werd ontwikkeld door de Internationale Federatie van accountants. Nu moet worden overwogen in hoeverre deze ook de basis kan vormen voor een gemeenschappelijke definitie op EU-niveau. Er zal echter ook voldoende aandacht moeten worden besteed aan de specifieke kenmerken die het verschil vormen tussen de Europese en de internationale context. Om de verwachtingskloof te dichten, dient het accountantsverslag meer informatie te bevatten over het werk dat de accountant werkelijk heeft uitgevoerd, de beroepsnormen die hij heeft toegepast, en het feit of de door de vennootschap verstrekte financiële gegevens overeenkomsten met de wettelijke en andere voorschriften. Voorts is het van belang dat de accountant een eventueel voorbehoud duidelijk vermeldt in zijn verslag.
- 3.47. Wat de definitie van de accountantscontrole betreft, lijkt het noodzakelijk dat de gemeenschappelijke definitie wordt geïntegreerd in de wet- en regelgeving van de Lid-Staten. De vraag is of daarvoor een bindend besluit (d.w.z. een richtlijn) op EU-niveau nodig is, of een aanbeveling van de Commissie voldoende is. In ieder geval moet voldoende aandacht worden besteed aan flexibiliteit, zodat alle wettelijke voorschriften gemakkelijk kunnen worden aangepast aan de snel veranderende omgeving waarin de accountant werkzaam is, in het bijzonder de ontwikkelingen in verband met de invoering van nieuwe informatietechnologieën.

4. DE POSITIE VAN DE EXTERNE ACCOUNTANT

De vakbekwaamheid van de externe accountant

Vakbekwaamheid in de Achtste Richtlijn

- 4.1. Gezien de hoge eisen die aan de externe accountant worden gesteld, moet deze ongetwijfeld een zeer competente beroepsbeoefenaar zijn. Daarom wordt in de Achtste richtlijn van 10 april 1984 inzake de toelating van personen, belast met de wettelijke controle van boekhoudbescheiden, een uitzonderlijk hoog niveau van vakbekwaamheid van de externe accountant vereist.
- 4.2. Nochtans kunnen verschillen in de onderwijssystemen van de Lid-Staten niet over het hoofd worden gezien. Deze maakten het bij de omzetting van de richtlijn moeilijk om de onderwijsniveaus in de verschillende Lid-Staten te vergelijken. Daarom heeft het Europese accountantsberoep erop aangedrongen dat beroepsbeoefenaren die grensoverschrijdende diensten willen verrichten, de beroepstitel van het ontvangende land moeten verwerven.
- 4.3. Hoewel de Achtste Richtlijn voor enige harmonisatie heeft gezorgd op dit gebied, zijn er nog steeds belangrijke verschillen. Er bestaat momenteel geen consensus over de inhoud van de verschillende, in artikel 6 van deze richtlijn opgesomde vakgebieden die deel uitmaken van de toetsing van de theoretische kennis. Dit gebrek aan overeenstemming was duidelijk te merken toen nieuwe Lid-Staten tot de EU toetraden en toen de Midden- en Oost-Europese landen om technische bijstand verzochten teneinde opleidingsprogramma's voor accountants op te zetten.
- 4.4. De ontwikkeling van de informatietechnologie zal wellicht belangrijke gevolgen hebben voor het beroep van accountant. Dit wordt soms als een bedreiging voor de accountants gezien omdat de publikatie van de jaarrekening daardoor minder belangrijk wordt voor de investeerders, die hun financiële informatie op permanente basis via andere middelen kunnen verkrijgen. Het kan echter ook nieuwe mogelijkheden scheppen, met name nieuwe attestfuncties die verbonden zijn met de nieuwe informatiestromen, systemen en soorten gegevens die de rapporterende eenheden aan de gebruikers zullen verstrekken in het kader van de voortschrijdende informatiemaatschappij. Deze ontwikkelingen zullen ongetwijfeld van invloed zijn op de momenteel in de Achtste Richtlijn opgenomen opleidingsvereisten, die werden vastgesteld op basis van de accountantsactiviteiten in een andere technologische omgeving. Om deze en andere redenen zou het dus noodzakelijk kunnen zijn artikel 6 van de Achtste Richtlijn aan te passen of te verduidelijken.

Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden

- 4.5. Het valt te betreuren dat het accountantsberoep, noch de academische wereld enige concrete stappen hebben ondernomen om de in de Achtste Richtlijn opgenomen vakbekwaamheidseisen te verduidelijken. Het vaststellen van een curriculum voor de accountantsopleiding zou nochtans hoofdzakelijk een taak moeten zijn voor diegenen die rechtstreeks betrokken zijn bij het opleidingsprogramma. Meer harmonisatie op dit gebied zou de toepassing van de richtlijnen inzake de wederzijdse erkenning (zie deel 8) vergemakkelijken. In dit verband spreekt het vanzelf dat het opleidingsprogramma de accountants moet voorbereiden op het uitoefenen van hun taken in een interne markt. Een dergelijk initiatief zou bij voorbeeld kunnen worden genomen in het kader van het nieuwe communautaire programma SOCRATES, meer in het bijzonder van hoofdstuk I - ERASMUS, actie 1.D. - universitaire samenwerkingsprojecten betreffende onderwerpen van wederzijds belang ("Thematische netwerken"). Deze vormen een forum voor reflectie voor de vertegenwoordigers van de sociaal-economische en beroepskringen die zich met specifieke onderzoeksgebieden bezighouden, met inbegrip van de vertegenwoordigers van andere landen die aan deze programma's deelnemen.
- 4.6. Om de in artikel 6 van de Achtste Richtlijn opgenomen lijst van vakgebieden te actualiseren, moet de richtlijn worden aangepast. Indien dit wenselijk wordt geacht, zou moeten worden gedacht aan de invoering van een procedure waardoor amendementen in de toekomst mogelijk worden zonder de volledige wettelijke procedure te moeten doorlopen.

De onafhankelijkheid van de externe accountant

Definitie van onafhankelijkheid

- 4.7. Overeenkomstig de Achtste Richtlijn moet de externe accountant onafhankelijk zijn. Toen de richtlijn werd vastgesteld, kon geen akkoord worden bereikt over een gemeenschappelijke definitie van onafhankelijkheid. Daardoor werd dit onderwerp niet in alle Lid-Staten op dezelfde wijze aangepakt.
- 4.8. Zoals de FEE⁴ heeft onderstreept, is de onafhankelijkheid het voornaamste middel van de accountant om aan te tonen dat hij zijn taak objectief kan uitvoeren. Bij onafhankelijkheid moet zowel gedacht worden aan de onafhankelijkheid van geest, d.w.z. zijn instelling in verband met alle aspecten van de taken die hij moet uitvoeren, en de uiterlijke onafhankelijkheid, d.w.z. het vermijden van feiten en omstandigheden die ertoe kunnen leiden dat een derde partij die op de hoogte werd gesteld de objectiviteit van de accountant in vraag zou stellen.

4

Zie bibliografie.

- 4.9. De laatste jaren werd bezorgdheid geuit over het feit dat de onafhankelijkheid van de accountant steeds meer wordt bedreigd. In verschillende onderzoeken werd erop gewezen dat vennootschappen in toenemende mate bereid zijn accountants te betwisten, het oordeel van andere accountants te vragen, juridisch advies in te winnen over de accountantsverklaring en te veranderen van accountant. In bepaalde rapporten werd gesteld dat het, gezien de concurrentiedruk, idealistisch zou zijn ervan uit te gaan dat alle accountants op elk moment ongevoelig zijn voor het risico om opdrachten te verliezen. Kritische stemmen beweren dat de vakkundigheid van het accountantsberoep vermindert ten voordele van een meer "commerciële" houding.
- 4.10. Bovendien wordt het steeds meer de gewoonte om voor de accountantscontrole een aanbesteding te organiseren, om de diensten van de accountant zo goedkoop mogelijk te houden. Soms wordt gesuggereerd dat de bedrijfsleiding de aanbesteding gebruikt om druk uit te oefenen op de zittende accountants, vooral wanneer meningsverschillen zijn ontstaan.
- 4.11. De groeiende concurrentie in het accountantsberoep, vooral met betrekking tot de accountantscontrole van grote "prestigieuze" ondernemingen, geeft ook aanleiding tot bezorgdheid. Deze concurrentie leidt ongetwijfeld soms tot offertes waarbij lage prijzen worden aangeboden die zelfs onder de kostprijs liggen. De aanbestedingsprocedures, die doorzichtigheid en concurrentie garanderen, mogen er niet toe leiden dat accountants honoraria opgeven die hen niet in staat stellen hun werk volgens de beroepsnormen uit te voeren⁵. Sommige waarnemers leiden daaruit af dat de succesvolle inschrijvers erop rekenen het tekort aan inkomsten te kunnen compenseren door andere adviesdiensten te verstrekken dan accountantscontrole. Dit brengt ons op een ander probleem: het verlenen van andere dan controlediensten.
- 4.12. De vraag of de accountant andere diensten aan zijn cliënt kan verstrekken, is reeds het onderwerp van vele discussies geweest. Sommigen beweren dat de accountant door het verstrekken van andere diensten een beter begrip krijgt van het bedrijf en de activiteiten van de cliënt, wat de accountantscontrole ten goede komt. Anderen werpen op dat niets erop wijst dat het niveau van de honoraria voor de andere diensten in vergelijking met die voor accountantsdiensten een bedreiging voor de objectiviteit vormt. Anderzijds leeft er een even sterke overtuiging dat het verstrekken van talrijke andere niet-controlediensten aan een bestaande cliënt waarvoor accountantsdiensten worden uitgevoerd, de objectiviteit kan aantasten. Voorzorgsmaatregelen moeten worden getroffen als antwoord op deze bezorgdheid.

⁵ In het geval van overheidsopdrachten heeft de Raad een reeks voorschriften aangenomen om doorzichtigheid te garanderen bij de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten. Deze voorschriften gelden ook voor accountantsdiensten. Zie de Richtlijnen 92/50/EEG en 93/38/EEG - Bijlage 1A - categorie 9.

- 4.13. Deze voorzorgsmaatregelen zouden kunnen inhouden dat het verstrekken van andere diensten beperkt wordt tot die waarvan de aard en de hoedanigheid verenigbaar zijn met het beroepsimago van de accountant en welke zijn objectiviteit niet kunnen beïnvloeden, of dat de honoraria voor zowel de accountants- als de andere diensten openbaar wordt gemaakt. De oplossing waarbij het de accountant wordt verboden andere diensten aan zijn cliënt te verstrekken zou het probleem van de uiterlijke onafhankelijkheid duidelijk oplossen. De praktijk heeft echter uitgewezen dat dit geen nuttig alternatief is, aangezien de situatie gemakkelijk te omzeilen is door de dienst door een gelieerde vennootschap te laten uitvoeren.
- 4.14. In ieder geval dient de accountant ervoor te zorgen dat hij en zijn firma niet betrokken zijn bij het bestuur of de besluitvorming van zijn cliënt. De accountant mag niet meewerken aan de opstelling van de jaarrekening, noch betrokken zijn bij de waardebepaling van de activa en passiva ter opnemings ervan in de jaarrekening, noch optreden voor de cliënt in een gerechtelijke procedure die materiële implicaties kan hebben voor de jaarrekening, noch diensten verlenen die een rechtstreekse invloed op het hogere kader kunnen hebben, zoals hun aanwerving.
- 4.15. Bepaalde commentatoren vinden het bedenkelijk dat een vennootschap voor langere tijd dezelfde accountants behoudt. Dit kan volgens hen leiden tot een te nauwe en vertrouwde relatie met de bedrijfsleiding, zodat de accountants zich teveel schikken naar hun wensen. De vraag of het veranderen van accountants verplicht moet worden gesteld, was reeds het onderwerp van levendige discussies. De argumenten voor een dergelijke regeling zijn niet sluitend. Er zij op gewezen dat één van de Lid-Staten die een systeem van verplichte rotatie had voorgeschreven, dit onlangs heeft afgeschaft. Een oplossing die de indruk van objectiviteit kan verbeteren, en waarbij de nadelen met betrekking tot de efficiëntie en de kwaliteit als gevolg van het veranderen van accountantsfirma kunnen worden vermeden, kan erin bestaan binnen dezelfde firma een toerbeurt voor accountants op te zetten.

Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden

- 4.16. Onafhankelijkheid is een belangrijke aangelegenheid. Naargelang van de eigen traditie en ervaring wordt dit in de Lid-Staten op verschillende wijze aangepakt. Op korte termijn lijkt het onwaarschijnlijk dat op EU-niveau een gemeenschappelijke definitie kan worden geformuleerd die alle kwesties in verband met de onafhankelijkheid omvat. Het invoeren van een aantal regels voor de onafhankelijkheid is op zich niet voldoende om deze in de praktijk te realiseren. Overeenstemming over een aantal gemeenschappelijke, wezenlijke beginselen voor alle Lid-Staten zou echter een belangrijke stap betekenen in de richting van een interne markt voor accountantsdiensten. Deze beginselen zouden kunnen worden uitgewerkt door de beroepskringen op EU-niveau.
- 4.17. Voorts dient te worden uitgemaakt welke het meest geschikte instrument is om ervoor te zorgen dat deze beginselen op EU-niveau in de praktijk werkelijk worden toegepast.

De positie van de externe accountant in de vennootschap

De verplichte accountantscontrole en het vennootschapsbestuur

- 4.18. De verplichte accountantscontrole vormt een essentieel element van het systeem van vennootschapsbestuur. Teneinde deze controle in het juiste perspectief te plaatsen, moet een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen de taken van de verschillende vennootschapsorganen op het gebied van de financiële verslaglegging. Terwijl de bedrijfsleiding verantwoordelijk is voor het opstellen van de jaarrekening, is het de taak van de externe accountant om aan de aandeelhouders verslag uit te brengen over de door de bedrijfsleiding aan hem voorgelegde jaarrekening. Zo handelt de accountant in het belang van de aandeelhouders, die financieel betrokken zijn bij de vennootschap. Bovendien verleent dit verslag geloofwaardigheid aan de door derden gebruikte financiële gegevens.
- 4.19. Omdat de aandeelhouders het meest directe belang hebben bij het resultaat van de accountantscontrole, hebben zij in alle Lid-Staten het recht de accountant te benoemen en te ontslaan op de algemene vergadering. In de meeste ter beurse genoteerde vennootschappen is het aantal aandeelhouders echter zeer groot en veranderlijk, waardoor er geen efficiënt mechanisme bestaat om deze bevoegdheid uit te oefenen. Meestal is het feitelijk de bedrijfsleiding die de externe accountant benoemt en ontslaat, en wordt deze beslissing slechts door de aandeelhouders bekrachtigd op de jaarlijkse algemene vergadering. Dit geeft aanleiding tot de kritiek dat de externe accountant niet onafhankelijk is van de bedrijfsleiding. Bij meningsverschillen tussen de bedrijfsleiding en de externe accountant over kwesties zoals keuzes in het beleid ten aanzien van de financiële administratie zou deze laatste immers geneigd zijn toe te geven aan de wensen van de bedrijfsleiding. Bij dergelijke meningsverschillen kan de externe accountant in een bijzonder moeilijke situatie terechtkomen wanneer de bedrijfsleiding het advies van concurrerende accountantsfirma's heeft ingewonnen.
- 4.20. Voorts wordt aangevoerd dat, aangezien de accountants in werkelijkheid door de bedrijfsleiding worden benoemd, beide partijen om de kosten te drukken de taak van de accountant hebben beperkt tot wat minimaal is vereist krachtens het vennootschapsrecht zoals dit wordt geïnterpreteerd door de accountantsfirma's zelf. Daardoor zouden de accountants minder aandacht hebben voor de beoordeling van de werking en de efficiëntie van de interne controle in de vennootschap, wat zou kunnen leiden tot meer gevallen van fraude en andere onwettige handelingen.
- 4.21. Het feit dat de externe accountant zijn vergoeding met de bedrijfsleiding afspreekt, vormt een bijkomend probleem. Het accountantshonorarium wordt normaal van tevoren vastgesteld en is gebaseerd op de gewoonlijk bevestigde hypothese dat de accountants geen bewijs van onregelmatigheden zullen vinden. Indien de accountants tijdens hun werkzaamheden echter frauduleuze activiteiten vermoeden en zij het gevoel hebben dat deze nader moeten worden onderzocht, zullen zij met de bedrijfsleiding moeten onderhandelen over een vergoeding voor dit bijkomende werk. Indien de bedrijfsleiding bij de onregelmatigheden betrokken is, bevindt de accountant zich in een zeer delicate situatie.

- 4.22. Voor het behoud van de onafhankelijkheid en de objectiviteit van de externe accountant werden in bepaalde Lid-Staten procedures ontwikkeld (of worden deze momenteel bestudeerd) die meer zekerheid bieden dat de aandeelhouders werkelijk hun zeg kunnen hebben, bijvoorbeeld door meer gebruik te maken van controlecommissies (audit committees) en/of een hervorming van de procedures van de raad van bestuur, of door andere partijen, zoals de werknemersraad, te betrekken bij de benoeming en het ontslag van de accountant.
- 4.23. Zowel in het Cadbury-verslag in het Verenigd Koninkrijk als in het Vienot-verslag in Frankrijk wordt aanbevolen dat de raad van bestuur van ter beurze genoteerde vennootschappen een controlecommissie zou oprichten, bestaande uit ten minste drie niet aan de uitvoerende leiding deelnemende bestuurders, en voorgezeten door een van hun leden. Sinds 1978 wordt van alle op de beurs van New-York genoteerde vennootschappen geëist dat zij controlecommissies hebben die uitsluitend uit onafhankelijke bestuurders bestaan, en in het verslag van 1987 van de American Treadway Commission⁶ wordt geconcludeerd dat controlecommissies van essentieel belang zijn om de integriteit van de door de Amerikaanse bedrijven opgestelde financiële verslagen te garanderen. De ervaring in de Verenigde Staten heeft geleerd dat zelfs indien controlecommissies hoofdzakelijk zouden zijn opgericht om te voldoen aan de eisen voor beursnotering, zij hun waarde hebben bewezen en essentiële organen zijn geworden voor de raad van bestuur.
- 4.24. Er bestaat echter veel kans dat vennootschappen die geen goed functionerende interne controle hebben, niet in staat zullen zijn om de controlecommissie voldoende informatie te verstrekken voor de uitvoering van haar taak. De omvang van het werk van de externe accountant en het tijdstip van de accountantscontrole lenen zich daar niet toe. Bovendien is de accountantscontrole slechts een momentopname, terwijl de efficiëntie van de beheersinformatie- en interne-controlesystemen van een vennootschap op doorlopende basis moet worden geëvalueerd. Daarom wordt grote vennootschappen aanbevolen een hoofd interne controle aan te stellen die de leiding krijgt over een sterke interne accountants dienst dat de controlecommissie voldoende informatie kan verschaffen, zodat deze laatste haar taken namens de raad van bestuur kan uitvoeren. Zoals de European Confederation of Institutes of Internal Auditing in haar witboek over de interne accountantscontrole in Europa⁷ heeft onderstreept, zou de objectieve en regelmatige beoordeling van de kwaliteit van de interne controle en van de systemen voor het bedrijfsrisicobeheer aanzienlijk bijdragen tot een betere controle van de operaties door de bedrijfsleiding, wat een gezond vennootschapsbestuur bevordert. Voorts meent zij dat de EU een bindende wetgeving moet invoeren teneinde belangrijke ondernemingen en sectoren te verplichten een professionele interne controle op te zetten, de vereiste kwalificaties en ervaring voor deze functie vast te leggen, alsook de verantwoordelijkheden van de raad van bestuur en de directeur-generaal in verband met de conclusies en aanbevelingen van de interne controle te regelen.

⁶ Zie bibliografie.

⁷ Zie bibliografie.

- 4.25. De periode waarvoor de externe accountant wordt benoemd, varieert in de verschillende Lid-Staten van een vaste periode van 1 tot 6 jaar tot een periode van onbepaalde duur. In het gewijzigde voorstel voor een Vijfde Richtlijn van de raad wordt voorgesteld de externe accountant voor een vaste periode van minimum drie en maximum zes boekjaren te benoemen.
- 4.26. Uit de voor de Commissie verrichte studie van 1996 blijkt dat de positie van de externe accountant in de vennootschap niet hetzelfde is in alle Lid-Staten. Het varieert van een externe adviseur tot een vennootschapsorgaan. In sommige gevallen is zelfs een dubbele controle vereist, waarbij naast de door de jaarrekeningrichtlijnen voorgeschreven verplichte controle een andere controle wordt vereist door de toezichthouders van de effectenbeurs. Het is niet duidelijk of dit systeem een betere controle oplevert. Voorts kan het tot verwarring leiden over de positie van de verschillende accountants, vooral wanneer zij tot verschillende conclusies komen betreffende dezelfde vennootschap.

Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden

- 4.27. In recente debatten over het vennootschapsbestuur werd onderstreept dat de taak van de raad van bestuur bij het opstellen van de jaarrekening duidelijker moet worden vastgesteld. De kwestie is echter veel ingewikkelder en houdt ook in dat de taken van alle bij de financiële verslaglegging betrokken partijen (raad van bestuur, raad van commissarissen, algemene vergadering van aandeelhouders, accountant) moeten worden gedefinieerd. Teneinde het controlesysteem binnen de vennootschap te verbeteren, dient meer aandacht te worden besteed aan zaken zoals het oprichten van een controlecommissie en het instellen van een goed functionerend interne-controlesysteem.
- 4.28. Het is moeilijk op EU-niveau kwesties in verband met het vennootschapsbestuur te behandelen; vroegere pogingen om de wetgeving inzake de vennootschapsstructuur te harmoniseren, zijn mislukt. Teneinde het debat op nationaal niveau op gang te trekken, kan het nuttig zijn op EU-niveau een aanbeveling te doen over mogelijke manieren om het huidige systeem van vennootschapsbestuur te verbeteren, voornamelijk op het gebied van de financiële verslaglegging. Het zou dan aan de Lid-Staten zijn om de nodige wettelijke maatregelen op nationaal niveau te nemen.

De taak van overheids- en beroepsorganisaties

Kwaliteitscontrole

- 4.29. Krachtens de Achtste Richtlijn moeten accountants worden toegelaten door een door de Lid-Staten aan te wijzen instelling. Deze instelling moet erop toezien dat de personen die toegelaten zijn als externe accountant voldoen aan alle door de richtlijn voorgeschreven eisen en dat zij de accountantscontroles uitoefenen overeenkomstig de beginselen inzake beroepsethiek en onafhankelijkheid.

- 4.30. De meeste Lid-Staten hebben de bevoegdheid om de externe accountant toe te laten overgedragen aan een of meer beroepsorganisaties. In dat geval is het van belang dat deze verenigingen ook toezicht houden op de manier waarop hun leden de controle uitvoeren. De meeste van deze verenigingen hebben beroepsregels opgesteld die moeten worden gevolgd bij het uitvoeren van de controle. Deze standaarden voor accountantscontrole zijn vaak geïnspireerd op de door de IFAC ontwikkelde standaarden. Dit is echter niet het geval in alle Lid-Staten en deze standaarden, voor zover zij worden toegepast, hebben meestal slechts de vorm van aanbevelingen en zijn niet wettelijk verplicht. Op dit moment bestaat er dus geen garantie dat de verplichte controles, uitgevoerd door beroepsbeoefenaren overeenkomstig de Achtste Richtlijn, alle van gelijkwaardige kwaliteit zijn.
- 4.31. Ook de manier waarop de beroepsorganisaties toezichthouden op hun leden is niet overall gelijk. Sommige organisaties hebben systemen van praktijkonderzoek georganiseerd, waarbij het werk van een accountant regelmatig wordt beoordeeld door een andere accountant; andere hebben een speciale eenheid opgericht om toezicht te houden op de manier waarop de leden de verplichte accountantscontroles uitvoeren. Ook hier is er geen garantie dat de kwaliteitsbeoordelingssystemen in de verschillende Lid-Staten gelijkwaardig, of zelfs maar doeltreffend zijn.
- 4.32. Sommige Lid-Staten hebben besloten de bevoegdheid om accountants toe te laten niet aan een beroepsorganisatie te delegeren, maar deze taak over te laten aan een ministerie of een ander orgaan, zoals een kamer van koophandel. Ook in dit geval moeten passende maatregelen worden genomen om ervoor te zorgen dat de kwaliteit wordt gecontroleerd en dat stappen worden ondernomen wanneer accountants hun taak niet overeenkomstig de beginselen van de beroepsethiek en de onafhankelijkheid uitvoeren.
- 4.33. In de meeste Lid-Staten gelden specifieke controlevereisten voor vennootschappen in de financiële sector die onderworpen zijn aan bedrijfseconomisch toezicht door een bevoegde autoriteit. Deze bijkomende vereisten werden gesteld ter bescherming van investeerders en polishouders. Voorts kunnen de Lid-Staten volgens artikel 4, leden 1 en 2, van Richtlijn 95/26/EG toestaan dat onder strikte voorwaarden uitwisseling van informatie plaatsvindt tussen de bevoegde autoriteiten van de financiële sector en de beroepsorganisatie van de personen die belast zijn met de wettelijke controle van de jaarrekening.

Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden

- 4.34. Het gebrek aan een wettelijke bepaling op EU-niveau die voorschrijft dat alle volgens het Gemeenschapsrecht verrichte verplichte accountantscontroles uitgevoerd dienen te worden op basis van een aantal gemeenschappelijke standaarden voor accountantscontrole vormt zowel voor de interne als de internationale markt een handicap. Nu moet worden onderzocht of de door het International Auditing Practices Committee van de IFAC ontwikkelde standaarden voor accountantscontrole, die in de meeste Lid-Staten reeds tot op zekere hoogte worden toegepast, een mogelijke basis vormen voor gemeenschappelijke standaarden op EU-niveau. Zoals voor de internationale standaarden voor accountantscontrole, lijkt het noodzakelijk een mechanisme te ontwikkelen om na te gaan of de bestaande IFAC-standaardenvoldoen aan de Europese vereisten en te zorgen voor een grotere Europese invloed op de ontwikkeling van internationale standaarden voor accountantscontrole.
- 4.35. Via een dergelijk mechanisme op EU-niveau zouden alle partijen die op nationaal niveau betrokken zijn bij de ontwikkeling van standaarden voor accountantscontrole kunnen worden samengebracht om de relevante accountantskwesties te bespreken. Het is belangrijk dat daarbij wordt verzekerd dat de op EU-niveau overeengekomen standaarden voor accountantscontrole ook op nationaal niveau werkelijk worden toegepast. Dit zal misschien moeilijk te realiseren zijn zonder deze standaarden een rechtsgrondslag te geven.
- 4.36. Zelfs indien overeenstemming wordt bereikt over een code van beginselen betreffende de onafhankelijkheid van de accountant, zal het systeem slechts efficiënt zijn indien de standaarden worden toegepast en voldoende kwaliteitscontrole wordt uitgeoefend. Indien het bovengenoemde mechanisme op EU-niveau tot stand komt, zou een van de taken ervan kunnen bestaan in het beoordelen van de kwaliteitscontrole op accountantsgebied in de verschillende Lid-Staten. In het licht van de interne markt is het ook belangrijk dat de regelgevende instanties van de Lid-Staten contact houden met elkaar. De regels inzake het beroepsgeheim zouden hierbij niet in de weg mogen staan.

5. DE WETTELIJKE AANSPRAKELIJKHEID VAN DE ACCOUNTANT

Op weg naar een beperkte aansprakelijkheid?

- 5.1. De beroepsaansprakelijkheid is een belangrijke kwestie voor accountants. In bepaalde Lid-Statens werden accountantsfirma's soms aansprakelijk gesteld voor bedragen die niet in verhouding stonden tot de accountantsshonoraria en tot de rechtstreekse verantwoordelijkheid die de accountant droeg voor het financiële falen. De accountants sluiten gewoonlijk een beroepsaansprakelijkheidsverzekering af en meestal wordt die partij vervolgd die zich tegen de beroepsaansprakelijkheid heeft ingedekt.
- 5.2. Binnen de EU bestaan er duidelijke verschillen tussen de aansprakelijkheidsregelingen voor externe accountants. Sommige Lid-Statens kennen een wettelijk plafond ter beperking van de door de accountant verschuldigde schadevergoeding in het geval van rechtsvervolgning. In andere Lid-Statens kunnen accountants hun aansprakelijkheid contractueel beperken. Ook de mogelijkheid van de rechtbanken om het schadebedrag te beperken in geval van rechtsvervolgning is verschillend geregeld.
- 5.3. Er werden reeds verschillende suggesties gedaan om een regeling uit te werken die billijker zou zijn voor de accountant. Deze betroffen onder meer de algemene invoering van een plafond voor de wettelijke aansprakelijkheid, de mogelijkheid voor de accountant om zijn aansprakelijkheid contractueel te beperken, het oprichten van een accountantsfirma met beperkte aansprakelijkheid, het invoeren van de proportionele aansprakelijkheid en van een verplichte beroepsverzekering voor de accountants en de bedrijfsleiding.
- 5.4. Het oorspronkelijke voorstel voor een Vijfde Richtlijn betreffende het vennootschapsrecht voorzag in een onbeperkte aansprakelijkheid van de externe accountant tegenover derden. Krachtens het gewijzigde voorstel is de externe accountant niet rechtstreeks aansprakelijk tegenover derden, maar alleen tegenover de gecontroleerde vennootschap, wat echter geen afbreuk doet aan de aansprakelijkheid van de accountant tegenover aandeelhouders en derden overeenkomstig het algemene privaatrecht van de Lid-Statens. Bij de behandeling van dit voorstel in de werkgroep van de Raad van Ministers werd de tekst verder verduidelijkt met de toevoeging dat de Lid-Statens de wettelijke aansprakelijkheid van de voor de wettelijke controle verantwoordelijke personen moeten regelen, zodat dat alle door de vennootschap, de aandeelhouders of een derde opgelopen schade als gevolg van onrechtmatige handelingen bij de uitvoering van hun taken wordt vergoed. De Lid-Statens konden, door wettelijke of contractuele bepalingen, de wettelijke aansprakelijkheid tegenover de gecontroleerde vennootschap echter beperken tot de aansprakelijkheid wegens nalatigheid. De besprekingen over de Vijfde Richtlijn werden in 1991 afgebroken.

- 5.5. Intussen kan niet worden ontkend dat de verschillen tussen de aansprakelijkheidsregelingen van de Lid-Staten een negatief effect hebben op de werking van de interne markt. Daar waar een ruime aansprakelijkheidsregeling bestaat, zullen accountantsfirma's misschien cliënten die veel risico opleveren, of zelfs gehele bedrijfstakken vermijden, waardoor het principe zelf van een verplichte accountantscontrole in het gedrang komt. In Lid-Staten waar men tot snel procederen geneigd is kunnen voor de accountantscontrole veel hogere kosten worden aangerekend dan elders. De verzekeringspremies in de gehele EU kunnen duurder worden als gevolg van gerechtelijke procedures in bepaalde Lid-Staten. Daardoor kan de accountantsmarkt nog meer worden geconcentreerd in de handen van een beperkt aantal accountantsfirma's. Aangezien er slechts in bepaalde Lid-Staten een wettelijk of contractueel plafond bestaat voor de aansprakelijkheid, kan men geneigd zijn de accountant voornamelijk te vervolgen in die Lid-Staten waar geen dergelijk plafond wordt toegepast.

Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden

- 5.6. Er bestaat geen twijfel over dat een verduidelijking van de rol en de positie van de externe accountant kan bijdragen tot een betere beoordeling van zijn aansprakelijkheid wanneer hij fouten maakt bij de accountantscontrole. Hoewel er geen redenen lijken te zijn om de aansprakelijkheid van de accountant tot de gecontroleerde vennootschap te beperken - aangezien de controle vereist is in het algemeen belang - lijkt het redelijk om zijn aansprakelijkheid te beperken tot een bedrag dat evenredig is aan zijn nalatigheid.
- 5.7. Een communautaire actie op dit gebied zal waarschijnlijk niet gemakkelijk zijn. Het beroep van accountant is niet het enige dat te kampen heeft met aansprakelijkheidsproblemen. Bovendien zijn de rechtstradities in de Lid-Staten op het gebied van de wettelijke aansprakelijkheid zeer verschillend. Het is zaak te overwegen of het voortbestaan van de verschillen tussen de aansprakelijkheidsregelingen zulke zwaarwegende gevolgen heeft dat maatregelen op EU-niveau gerechtvaardigd zijn, rekening houdend met de moeilijkheden die daarbij komen kijken en het mogelijke discriminerende effect van specifieke maatregelen voor accountants ten opzichte van andere beroepen.

6. DE VERPLICHTE ACCOUNTANTSCONTROLE IN KLEINE VENNOOTSCHAPPEN

De accountantscontrole in kleine vennootschappen

- 6.1. Krachtens artikel 51, lid 2, van de Vierde Richtlijn kunnen de Lid-Staten kleine vennootschappen als bedoeld in artikel 11⁸ ontheffen van de verplichting om hun jaarrekening te laten controleren door een gekwalificeerd beroepsbeoefenaar. Belangrijke redenen voor deze ontheffing waren de wens om geen bijkomende lasten te creëren voor kleine vennootschappen, maar ook om geen risico's te lopen met de accountantscontrole van kleine vennootschappen, aangezien de accountant meestal niet kan steunen op de interne controle. Indien ontheffing werd verleend, moeten de Lid-Staten passende maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat de jaarrekening en het jaarverslag overeenkomstig de richtlijn worden opgesteld.
- 6.2. Op grond van artikel 51, lid 2, hebben de meeste Lid-Staten de kleine vennootschappen ontheven van de verplichting om een accountantscontrole uit te voeren, hoewel de criteria voor de definitie van een kleine vennootschap niet noodzakelijk overeenkomen met de in de richtlijn aangegeven plafonds. In 1989 stelde de Commissie voor om in alle Lid-Staten de verplichte accountantscontrole voor kleine vennootschappen af te schaffen. Enkele Lid-Staten hebben zich hiertegen hevig verzet en voerden aan dat de publikatie van jaarrekeningen die niet door een gekwalificeerd beroepsbeoefenaar werden gecontroleerd, misleidend kon zijn. Voorts meenden zij dat de controle tevens in het belang was van de vennootschap zelf, omdat deze op die manier kan profiteren van de ervaring van een deskundige.
- 6.3. In kleine vennootschappen is het probleem van de onafhankelijkheid minder aan de orde, omdat de accountant zowel de rol speelt van adviseur als van externe controleur. Het is niet ongebruikelijk dat de accountant in een kleine vennootschap de boekhouding voert en tevens de jaarrekeningen controleert. Dit roept natuurlijk vragen op in verband met de onafhankelijkheid van deze beroepsbeoefenaar en het nut van een dergelijke accountantscontrole. Daarom verbieden sommige Lid-Staten dat de accountant betrokken is bij het opstellen van de jaarrekening van de vennootschap waarvoor hij de accountantscontrole verricht. In de praktijk betekent dit dat de vennootschap voor de diensten van twee verschillende deskundigen moet betalen: één die verantwoordelijk is voor de boekhouding en de jaarrekening, en één die de verplichte accountantscontrole uitvoert.

⁸ Krachtens artikel 53, lid 2, van de Vierde Richtlijn gaat de Raad om de vijf jaar op voorstel van de Commissie over tot herziening van de in artikel 11 vermelde bedragen. De volgende herziening zal plaatsvinden in 1999, rekening houdend met Aanbeveling 96/280/EG van de Commissie van 3 april 1996 betreffende de definitie van kleine- en middelgrote ondernemingen.

- 6.4. Bepaalde Lid-Staten hebben het specifieke karakter van de kleine vennootschap erkend en onderscheid gemaakt tussen twee verschillende beroepen: één dat voornamelijk is gespecialiseerd in adviesverlening aan en accountantscontrole van kleine vennootschappen en één dat is gericht op grote vennootschappen. Andere Lid-Staten hebben een onderscheid gemaakt tussen micro-vennootschappen en kleine vennootschappen, waarbij micro-vennootschappen ontheven worden van de verplichte accountantscontrole, terwijl kleine vennootschappen een zogenaamd compilatieverslag moeten opstellen, dat weliswaar niet dezelfde garantie biedt als een volledige accountantscontrole, maar waaruit de gebruikers toch een zekere geruststelling kunnen putten dat de boekhouding goed is bijgehouden.
- 6.5. Middelgrote vennootschappen vallen ergens tussen beide categorieën in. Algemeen lijkt het gevoel te overheersen dat deze vennootschappen tevens verplicht moeten worden hun jaarrekeningen door een gekwalificeerd beroepsbeoefenaar te laten controleren. In dat geval dienen met betrekking tot de onafhankelijkheid en controlekwaliteit dezelfde criteria te worden toegepast als voor grote vennootschappen.
- 6.6. Bij de bestudering van de vraag of een verplichte accountantscontrole nuttig is voor kleine- en middelgrote vennootschappen mag niet uit het oog worden verloren dat de juridische vorm van de vennootschap met beperkte aansprakelijkheid - die niet onderhevig is aan een verplichte accountantscontrole - steeds vaker wordt gebruikt voor het witwassen van geld. Het al dan niet opheffen van de verplichte accountantscontrole voor bepaalde vennootschappen mag dus niet uitsluitend worden gezien in termen van deregulering. Er moet ook rekening worden gehouden met argumenten in verband met het algemeen belang.

Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden

- 6.7. Het is de vraag of het wenselijk of noodzakelijk is de regelgeving betreffende de verplichte accountantscontrole in kleine en middelgrote vennootschappen op EU-niveau te wijzigen. De Commissie is van mening dat totnogtoe geen overtuigende argumenten naar voor werden gebracht om de in de Vierde Richtlijn vervatte benadering te wijzigen, met name dat de Lid-Staten kleine vennootschappen kunnen ontheffen van de verplichting een accountantscontrole uit te laten voeren. Bovendien is het onwaarschijnlijk dat Lid-Staten die deze controle verplicht stellen, bereid zijn daarvan af te stappen. Voorts werd nog niet echt uitgemaakt of middelgrote vennootschappen al dan niet kunnen ontheven worden van deze verplichting.

7. ACCOUNTANTSVOORSCHRIFTEN VOOR CONCERNS

De verplichte accountantscontrole bij concerns

- 7.1. De geconsolideerde jaarrekening geeft een beeld van de financiële positie en resultaten van een concern alsof het een enkele eenheid is. Bij de accountantscontrole van een geconsolideerde jaarrekening zouden niet meer hindernissen of moeilijkheden mogen worden ondervonden dan bij die van een enkele juridische eenheid. Gezien de groeiende complexiteit van het internationale bedrijfsleven en de probleemloze geldtransfers tussen landen, is het voor de concernaccountant steeds meer van belang dat hij een totaalbeeld heeft van de belangrijkste activiteiten van het concern. Dit kan problemen opleveren wanneer het concern in meer dan één rechtsgebied actief is.
- 7.2. In de praktijk ontstaan moeilijkheden omdat er geen specifieke regels bestaan voor de accountantscontrole van concerns. Het is soms moeilijk voor de concernaccountant om informatie te verkrijgen van de bedrijfsleiding en van de accountants van de dochterondernemingen waarvoor hij de controle niet uitvoert. Hij zal eventueel kunnen beschikken over de gecontroleerde jaarrekeningen van de individuele dochterondernemingen, maar hij is niet in staat de beginselen die aan de administratieve behandeling van de in de jaarrekening voorkomende transacties ten grondslag liggen te toetsen. Daardoor zal hij zich geen totaalbeeld kunnen vormen van de wezenlijke activiteiten van het concern. Voorts kunnen ook de regels van het beroepsgeheim problemen opleveren.
- 7.3. Er werden verscheidene mogelijke oplossingen voor deze problemen naar voor gebracht: gezamenlijke benoeming van de accountant, de ontwikkeling van een algemene en geïntegreerde standaard voor de accountantscontrole van concerns, het garanderen van de onbeperkte toegang tot alle informatie die de concernaccountant nodig heeft voor het uitvoeren van zijn taak, en de benoeming van een enkele externe accountant voor alle dochterondernemingen.

Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden

- 7.4. De procedures voor de accountantscontrole van de geconsolideerde jaarrekening dienen nader te worden onderzocht, teneinde na te gaan in hoeverre de vraagstukken zonder wettelijke maatregelen kunnen worden aangepakt. Het eventuele op EU-niveau ontwikkelde mechanisme ter bestudering van de kwestie van de standaarden voor accountantscontrole (zie punt 4.35.) kan hieraan een nuttige bijdrage leveren. Bij gebrek aan duidelijke richtlijnen op internationaal niveau, zou op EU-niveau kunnen worden geprobeerd een aantal beginselen te ontwikkelen die een leidraad vormen voor de concernaccountant bij de uitvoering van zijn taak.

8. DE VRIJHEID VAN VESTIGING EN HET VRIJ VERRICHTEN VAN DIENSTEN

- 8.1. Uit de voornoemde voor de Commissie uitgevoerde studies blijkt dat er momenteel geen Europese markt voor accountantsdiensten bestaat. De nationale markten binnen de EU blijven grotendeels afzonderlijke markten, ondanks het feit dat bepaalde vormen van intracommunautaire handel in accountantsdiensten bestaan. Zelfs indien de verschillende wetten en voorschriften geen onoverkomelijke hinderpaal vormen voor de intracommunautaire handel in accountantsdiensten, maken zij de vestiging in een andere Lid-Staat of de grensoverschrijdende dienstverlening duurder en/of minder efficiënt, en bijgevolg minder waarschijnlijk.
- 8.2. Het zou mogelijk moeten zijn vooruitgang te boeken in de richting van een interne markt voor accountantsdiensten indien een gelijk niveau van accountantscontrolekwaliteit in alle Lid-Staten kan worden verzekerd en regelingen kunnen worden getroffen om ervoor te zorgen dat een in een bepaalde Lid-Staat door een buitenlandse persoon of onderneming uitgevoerde accountantscontrole ten minste dezelfde garanties biedt als een door een lokale beroepsbeoefenaar uitgevoerde controle.

De vrijheid van vestiging en het vrij verrichten van diensten voor individuele personen

- 8.3. De vrijheid voor een individuele externe accountant om zich in een andere Lid-Staat te vestigen is tot op zekere hoogte geregeld bij Richtlijn 89/48/EEG betreffende de wederzijdse erkenning van beroepskwalificaties. Accountants die de beroepskwalificaties van een andere Lid-Staat wensen te verwerven, zijn niet verplicht het volledige onderwijsprogramma te volgen en kunnen deze kwalificatie verwerven mits zij een proeve van bekwaamheid afleggen. In de meeste Lid-Staten bestaat een mogelijk alternatief voor de vestiging erin de accountantswerkzaamheden in een andere Lid-Staat over te dragen aan een in deze Lid-Staat gevestigde accountant. Omdat de desbetreffende accountant aansprakelijk blijft voor de controle, wordt deze oplossing in de praktijk niet vaak gebruikt. De richtlijn betreffende de wederzijdse erkenning heeft voor de externe accountants slechts een beperkt effect gehad, aangezien slechts een klein aantal accountants op grond van dit stelsel werd erkend.
- 8.4. De vrijheid van vestiging wordt in zekere mate belemmerd door de regelgevende instanties van bepaalde Lid-Staten, die bepalen dat hun accountantsvoorschriften ook van toepassing zijn op hun in een andere Lid-Staat werkende beroepsbeoefenaren, zelfs indien deze personen krachtens de wetgeving van het ontvangende land erkend werden. Om tegelijkertijd in de twee landen te kunnen werken, moeten deze personen de regels van beide regelgevende instanties in acht nemen, wat soms onmogelijk blijkt. Een mogelijke oplossing bestaat erin dat de beroepsorganisaties en de autoriteiten een gedragscode zouden opstellen met voorstellen om conflicten tussen de Lid-Staat van herkomst en de ontvangende Lid-Staat te regelen.

- 8.5. Wat het vrij verrichten van grensoverschrijdende accountantsdiensten betreft, eisen de meeste Lid-Staten van de individuele beroepsbeoefenaren dat zij op hun grondgebied zijn gevestigd. Deze eis komt voort uit de noodzaak om de betrokken personen actief te controleren, teneinde de kwaliteit van de door hen geleverde diensten te waarborgen. Daartegen werd ingebracht dat de vestigingsverplichting een onnodige belasting vormt voor een accountant die de beroepstitel van de ontvangende Lid-Staat bezit en bij de uitvoering van zijn werkzaamheden de daar geldende wetgeving respecteert. In dat verband werd in het arrest van het Europese Hof van Justitie betreffende de Ramrath-zaak de stelling verdedigd dat een Lid-Staat een eenvoudige infrastructuur en een zekere effectieve aanwezigheid van de accountant kan eisen. In de voor de Commissie uitgevoerde studie van 1996 wordt er echter op gewezen dat de buitenlandse accountant, in de Lid-Staten waar geen beperking staat op het delegeren van accountantstaken, kan werken onder de verantwoordelijkheid van een nationale accountant.

De vrijheid van vestiging en het vrij verrichten van diensten voor accountantsfirma's

- 8.6. De vrijheid van vestiging kan eerst en vooral worden uitgeoefend door de oprichting van een dochteronderneming in een andere Lid-Staat. De oprichting van een dochteronderneming door een buitenlandse accountantsfirma, of zelfs de oprichting van een accountantsfirma door buitenlandse beroepsbeoefenaren wordt echter bemoeilijkt doordat de mogelijkheden voor buitenlandse accountants om een bedrijf op te richten rechtstreeks beknót worden door de nationale wetten en voorschriften. Uit de voor de Commissie uitgevoerde studie van 1996 blijkt dat bijna alle Lid-Staten eisen dat meer dan de helft van het kapitaal en/of meer dan de helft van de bestuursposten in de handen van nationale accountants is. Bovendien zijn in sommige Lid-Staten als rechtsvorm alleen maatschappen/firma's of éénmanszaken toegestaan, wat de mogelijkheden beperkt om eigendom en bestuur van accountantsfirma's te scheiden.

- 8.7. In vergelijking met de bepalingen van de Achtste Richtlijn hebben de meeste Lid-Staten striktere wetten en voorschriften inzake eigendom, bestuur en controle van accountantsfirma's ingevoerd. Ten eerste kunnen volgens de Achtste Richtlijn accountantscontroles worden uitgevoerd door zowel natuurlijke personen als controlerende vennootschappen die rechtspersonen of andere vennootschappen of verenigingen kunnen zijn. Ten tweede is, in verband met eigendom en bestuur, volgens de Achtste Richtlijn alleen vereist dat een meerderheid in handen van de externe accountants is. In het geval van het bestuur dient de meerderheid uit nationale accountants te bestaan of uit accountants die hebben bewezen dat zij voldoende juridische kennis hebben om de wettelijke controle uit te voeren (artikel 2, lid 1, sub b), onder iii)). In het geval van de eigendom kan de meerderheid in het bezit zijn van externe accountants uit andere Lid-Staten (artikel 2, lid 1, sub b), onder ii)). Bepaalde Lid-Staten eisen echter dat het kapitaal van een accountantsfirma volledig in handen moet zijn van natuurlijke of rechtspersonen (individuele personen of firma's) die de nationale beroepstitel van externe accountant bezitten. Zo hebben ook vele Lid-Staten artikel 2, lid 1, sub b), onder iii) van de Achtste Richtlijn zo geïnterpreteerd dat de meerderheid van de stemrechten in een accountantsfirma in het bezit moet zijn van natuurlijke personen of accountantsfirma's die toegelaten werden overeenkomstig de wetgeving van het ontvangende land.
- 8.8. Soortgelijke problemen ontstaan wanneer een accountantsfirma een dochteronderneming wil oprichten in een andere Lid-Staat. Een bijkomende moeilijkheid in dit verband is het feit dat bepaalde Lid-Staten beperkingen stellen aan de rechtsvormen die een accountantsfirma kan aannemen. Dit kan ertoe leiden dat een buitenlandse accountantsfirma waarvan de rechtsvorm wettelijk niet is toegelaten in het ontvangende land, geen dochteronderneming kan oprichten in dat land.
- 8.9. Wat het vrij verrichten van grensoverschrijdende accountantsdiensten betreft, kunnen dezelfde al genoemde problemen ontstaan wanneer een buitenlandse accountantsfirma een controle wil uitvoeren in een ander land waar zij geen vestiging heeft.

Prioriteiten voor acties en mogelijke methoden

- 8.10. Niettegenstaande bij de accountantscontrole rekening moet worden gehouden met het algemeen belang, bestaat er geen doorslaggevende reden om de Verdragsbepalingen betreffende de vrijheid van vestiging en het vrij verrichten van diensten niet ten volle toe te passen op accountantsdiensten.

- 8.11. De vrijheid van vestiging (en het vrij verrichten van diensten) voor individuele accountants wordt reeds geregeld bij Richtlijn 89/48/EEG. Er blijven echter problemen bestaan, onder meer wanneer een accountant zijn beroepstitel van het land van herkomst wil behouden nadat hij die van het ontvangende land heeft verworven, of wanneer er verschillen zijn tussen de Lid-Staat van herkomst en die van ontvangst inzake de omvang van de activiteiten. Deze problemen dienen verder onderzocht te worden binnen de bij Richtlijn 89/48/EEG ingestelde coördinatiegroep, eventueel tezamen met het Contactcomité voor de jaarrekeningrichtlijnen, dat verantwoordelijk is voor de toepassing van de Achtste Richtlijn, en in nauwe samenwerking met de nationale beroepsorganisaties van accountants.
- 8.12. De vrijheid van vestiging voor accountantsfirma's, door de oprichting van een dochteronderneming, blijft problematisch omdat vele Lid-Staten wetten en voorschriften hebben ingevoerd die meer beperkingen opleggen dan de Achtste Richtlijn. De Lid-Staten zou moeten worden verzocht hun nationale bepalingen die strikter zijn dan die van de Achtste Richtlijn in te trekken. In dit verband dienen de bepalingen van artikel 2 van de Achtste Richtlijn te worden verduidelijkt om te vermijden dat deze te eng worden uitgelegd. Dit zou moeten gebeuren in overleg met het contactcomité voor de jaarrekeningrichtlijnen. Indien Lid-Staten nationale bepalingen hebben aangenomen die een discriminatie op grond van nationaliteit of onrechtmatige beperkingen op het recht van vestiging inhouden, dienen onmiddellijk maatregelen te worden genomen om de eerbiediging van de Verdragsbepalingen af te dwingen.
- 8.13. Onverminderd de rechtstreekse toepassing van de betrokken Verdragsbepalingen zullen verdere initiatieven nodig zijn om de vrijheid van vestiging te garanderen voor accountantsfirma's die een dochteronderneming willen oprichten of grensoverschrijdende diensten willen verlenen. Deze zouden de vorm kunnen aannemen van een specifieke richtlijn ter aanvulling van Richtlijn 89/48/EEG, wat momenteel het onderwerp is van discussie tussen de Commissie en het accountantsberoep.

9. CONCLUSIE

- 9.1. In dit groenboek kunnen de talrijke en soms uiterst ingewikkelde kwesties met betrekking tot de accountantstaken onmogelijk allemaal aan bod komen. Daarom werden de vraagstukken behandeld die in de context van de interne markt als bijzonder belangrijk werden beschouwd.
- 9.2. Daar waar mogelijke prioriteiten voor toekomstige acties werden voorgesteld, werd bijzondere aandacht geschonken aan de in het Verdrag van Maastricht verankerde beginselen inzake subsidiariteit en evenredigheid. In de lijn van de mededeling: "Harmonisatie van de jaarrekeningen: een nieuwe strategie ten aanzien van internationale harmonisatie" werd de voorkeur gegeven aan een benadering die het mogelijk maakt een meer samenhangend Europees standpunt naar voren te brengen in het internationale debat.
- 9.3. Het onderliggende doel van dit initiatief is bij te dragen tot een algemene verhoging van het niveau van de accountantscontrole in de EU, wat uiteindelijk ten goede komt aan alle partijen die bij het bedrijfsleven betrokken zijn.
- 9.4. Belanghebbenden wordt verzocht vóór 20 december 1996 hun opmerkingen kenbaar te maken bij de Europese Commissie - DG XV - D/3 - Financiële informatie en comptabiliteitsnormen - Wetstraat 200 - 1049 Brussel - België - (Internet-adres: KAREL."VAN HULLE"@DG15.CEC.BE).
- 9.5. De opmerkingen die vóór 18 oktober 1996 worden ontvangen, zullen in aanmerking worden genomen bij de voorbereiding van de conferentie over dit onderwerp die op 5/6 december 1996 in Brussel zal plaatsvinden.

Bibliografie

Beijing, W., Maijor, St., Meuwissen, R. y Van Witteloostuijn, A.: **"The role, position and liability of the statutory auditor within the European Union"**, eindverslag van de studie, MARC, maart 1996, Maastricht.

Fédération des Experts Comptables Européens: **"The Role, Position and Liability of the Statutory Auditor in the European Union / Rôle, Statut et Responsabilité du Contrôleur Légal des Comptes dans L'Union Européenne"**, Fédération des Experts Comptables Européens, januari 1996, Brussel.

Fédération des Experts Comptables Européens: **"The Role, Position and Liability of the Statutory Auditor in the European Union. Appendices / Rôle, Statut et Responsabilité du Contrôleur Légal des Comptes dans L'Union Européenne. Annexes"**, Fédération des Experts Comptables Européens, januari 1996, Brussel.

European Confederation of Institutes of Internal Auditing: **"Position Paper on Internal Auditing in Europe"**, april 1996.

Common Law Team of the Law Commission: **"Feasibility Investigation of Joint and Several Liability"** (gepubliceerd voor overleg), 1996, Londen: HMSO.

CNPF AFEP: **"Le Conseil d'Administration des Sociétés Cotées" (Rapport Vienot)**, juli 1995, Parijs.

Centre for European Policy Studies: **"Corporate Governance in Europe"**, rapport van een CEPS-werkgroep, Centre for European Policy Studies, juni 1995, Brussel.

International Federation of Accountants: **"IFAC Handbook 1995. Technical Pronouncements"**, International Federation of Accountants, 1995, New-York.

Ebke, W. F. y Struckmeier, D.: **"The Civil Liability of Corporate Auditors : an International Perspective"**, discussienota, International Bar Association, november 1994, Londen.

The Institute of Chartered Accountants of Scotland: **"Auditor's Liability"**, aanbevelingen van een werkgroep opgericht door The Institute of Chartered Accountants of Scotland, november 1994, Edinburgh.

McInnes, W.M.(ed.): **"Auditing Into the Twenty-first Century"**, discussiedocument van het Research Committee of the Institute of Chartered Accountants of Scotland, The Institute of Chartered Accountants of Scotland, 1993, Edinburgh.

Rapport van het comité over **"The Financial Aspects of Corporate Governance - a Code of Best Practice"** (Cadbury report), Burgess Science Press, december 1992, Londen.

Derek Ridyard, Jean de Bolle: **"Competition in European Accounting"**, National Economic Research Associates (NERA), Lafferty Publications, 1992.

The Financial Reporting Commission: **"Report of the Commission of Inquiry into the Expectations of Users of Published Financial Statements"**, The Institute of Chartered Accountants in Ireland, januari 1992, Dublin.

Archer, S., McLeay, S. y Dufour, J.B.; **"Audit Reports on the Financial Statements of European Multinational Companies: a Comparative Study"**, The Institute of Chartered Accountants in England and Wales, juni 1989, Londen.

COM(96) 338 def.

DOCUMENTEN

NL

06

Catalogusnummer : CB-CO-96-414-NL-C

ISBN 92-78-07857-3

Bureau voor officiële publikaties der Europese Gemeenschappen
L-2985 Luxemburg